

Wie beslist?

Ondersteunen in besluitvorming:
waar ligt de verantwoordelijkheid
van de vertegenwoordiger?

Ondersteunen in besluitvorming;
waar ligt de verantwoordelijkheid van de vertegenwoordiger?

is een product van Abrona beleidsadviseurs en gedragsdeskundigen
in samenwerking met Loes den Dulk van Stichting Raad op Maat

Mei 2019

T. 088 – 201 99 11

I. www.abrona.nl

Vormgeving: 2-D'sign, Amersfoort

Inleiding

Wie is er verantwoordelijk voor de keuzes in het leven van een cliënt met een verstandelijke beperking? De cliënt zelf, de ouders/verwanten of de begeleider? Ouders/verwanten voelen zich in ieder geval verantwoordelijk zolang ze ervaren dat hun familielid de keuzes niet voldoende overziet. Maar wie beslist dat? En hoe beslis je dat? Wat is de verantwoordelijkheid van de begeleider daarbij? Hierover bestaat in de praktijk veel onduidelijkheid. Zowel bij cliënten, als bij begeleiders en vertegenwoordigers.

Zeggenschap

Vertegenwoordigers zijn heel belangrijk in het leven van mensen met een beperking, maar ze hebben niet vanzelfsprekend de zeggenschap over de cliënt. Die zeggenschap ligt bij de cliënt zelf. Uitgangspunt in wetgeving is dat iedereen boven de 18 zelf beslist over zijn eigen leven. Grote keuzes, kleine keuzes, verstandig, dom, goed of fout, je bent zelf verantwoordelijk. Dat geldt ook voor mensen met een verstandelijke beperking. Alleen als de cliënt niet in staat is de keuze te overzien, en de keuze is rechtstreeks nadelig of gevaarlijk voor de cliënt, heeft een hulpverlener of vertegenwoordiger het recht en tegelijk de plicht om de cliënt de keuze uit handen te nemen.

Recht op vertegenwoordiging

In de wetgeving worden mensen die onvoldoende hun eigen belangen kunnen behartigen, beschermd door het recht op vertegenwoordiging. Daar waar de cliënt niet in staat is zijn belangen te behartigen, gaan alle rechten van de cliënt op gebied van informatie in principe naar de vertegenwoordiger. Hieronder vallen het inzage-recht in het dossier, en zeggenschap, zoals instemmen met het ondersteuningsplan. Daar waar de cliënt niet in staat blijkt om een weloverwogen keuze te maken, heeft hij recht op vertegenwoordiging. Iemand die namens hem de keuze maakt. Het is de hulpverlener, in de dagelijkse praktijk de begeleider, die beslist of de cliënt de keuze waar hij voor staat, voldoende overziet.

Wilsbekwaamheid

Het kunnen nemen van een weloverwogen beslissing wordt ook wilsbekwaamheid genoemd. Wilsbekwaamheid dient per beslissing te worden vastgesteld. Want de wet zegt: Iedereen is wilsbekwaam totdat het tegendeel bewezen is. Wilsbekwaamheid is een lastig begrip waar juist in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, te weinig aandacht voor is. Dat maakt dat cliënten in de praktijk minder zeggenschap hebben dan waar ze recht op hebben.

Wilsonbekwaamheid ter zake vaststellen

Wilsonbekwaamheid dient per keuze te worden bepaald. Het proces van besluitvorming is bepalend voor de inschatting van wilsonbekwaamheid: Het begrijpen van de informatie en het toepassen van de voor- en nadelen in de eigen situatie. De wetgever legt de verantwoordelijkheid voor het beoordelen van wilsbekwaamheid bij de hulpverlener¹.

Als het gaat om invloedrijke besluiten is de inschatting van wilsbekwaamheid meestal de verantwoordelijkheid van een arts of gedragskundige. Hij/zij kan gebruik maken van verschillende daarvoor ontwikkelde handreikingen. In de dagelijkse praktijk bij de kleine dagelijkse beslissingen, is de begeleider de hulpverlener zoals bedoeld door de wetgever.

Afspraken over uw rol als vertegenwoordiger

Als het gaat over het maken van keuzes, heeft de vertegenwoordiger feitelijk pas een beslissende rol te spelen als de wilsonbekwaamheid ter zake van de cliënt is vastgesteld. Tot die tijd beslist de cliënt.

Als de cliënt wilsbekwaam is, is de vertegenwoordiger in principe niet in beeld. Maar natuurlijk is deze benadering veel te zwart-wit. Voor veel cliënten geldt dat ze niet op alle onderwerpen wilsbekwaam zijn, dus dat de vertegenwoordiger altijd wel betrokken is bij de ondersteuning van de cliënt. Dat betekent dat de cliënt, vertegenwoordiger en begeleider samen afspraken moeten maken over de plaats van de vertegenwoordiger. Welke informatie krijgt de vertegenwoordiger? Hoe wordt de vertegenwoordiger betrokken bij de keuzes waar de cliënt voor staat? Mag de vertegenwoordiger het ondersteuningsplan en het dossier van de cliënt inzien? Vragen waar de wilsbekwame cliënt over beslist. Bij de cliënt die wilsonbekwaam is voor dit soort keuzes, is het net zo zeer van belang om te overleggen wanneer de vertegenwoordiger wordt geïnformeerd en bij welke keuzes hij betrokken wil worden.

Goed vertegenwoordiger

De wet geeft aan dat u zich moet opstellen als een goed vertegenwoordiger.

Een goed vertegenwoordiger:

- geeft de cliënt, binnen diens mogelijkheden, zoveel mogelijk ruimte om zelf te beslissen;
- ondersteunt de cliënt bij het nemen van weloverwogen beslissingen;
- respecteert de besluiten van de cliënt;
- betreft de cliënt zoveel mogelijk bij de besluitvorming;
- beslist namens de cliënt zoveel mogelijk in het verlengde van diens wensen;
- geeft de cliënt informatie over dat wat voor de cliënt beslist wordt.

---

¹ De hulpverlener geduid vanuit de wet kan zijn de arts, de gedragsdeskundige en/of de begeleider.

Wie is de vertegenwoordiger?

Verschillende mensen kunnen optreden als vertegenwoordiger.

- De wettelijk vertegenwoordiger, dat is de door de rechter benoemde vertegenwoordiger, de mentor (voor zaken rond zorg- en dienstverlening), de bewindvoerder (voor financiële zaken) of de curator (voor zaken rond zorg- en dienstverlening en financiële zaken).
- De schriftelijk gemachtigde vertegenwoordiger, dat is degene die door de cliënt benoemd is als zijn vertegenwoordiger.
- De echtgenoot, geregistreerd partner of andere levensgezel van de cliënt.
- De ouder, broer of zus of het kind van de cliënt.

Als er geen mentor, bewindvoerder of curator is, krijgt de schriftelijk gemachtigde het recht op te treden als vertegenwoordiger. Als er geen schriftelijk gemachtigde is of hij of zij wil die verantwoordelijkheid niet dragen, komt de echtgenoot of partner in beeld als vertegenwoordiger. Is ook deze er niet of wil hij de verantwoordelijkheid niet dragen, dan is het familielid de vertegenwoordiger.

Als de cliënt wilsonbekwaam is hebben alle vertegenwoordigers in principe dezelfde rechten. Dat zijn de rechten die de cliënt heeft: het recht op informatie, het recht op zeggenschap. Omdat de vertegenwoordiger de taak heeft om de belangen van de cliënt te behartigen, is het belangrijk dat er helderheid is over wie de vertegenwoordiger van de cliënt is. Belangrijk voor de cliënt zelf, voor de begeleiders en voor de familie van de cliënt.

Grenzen aan de vertegenwoordiging

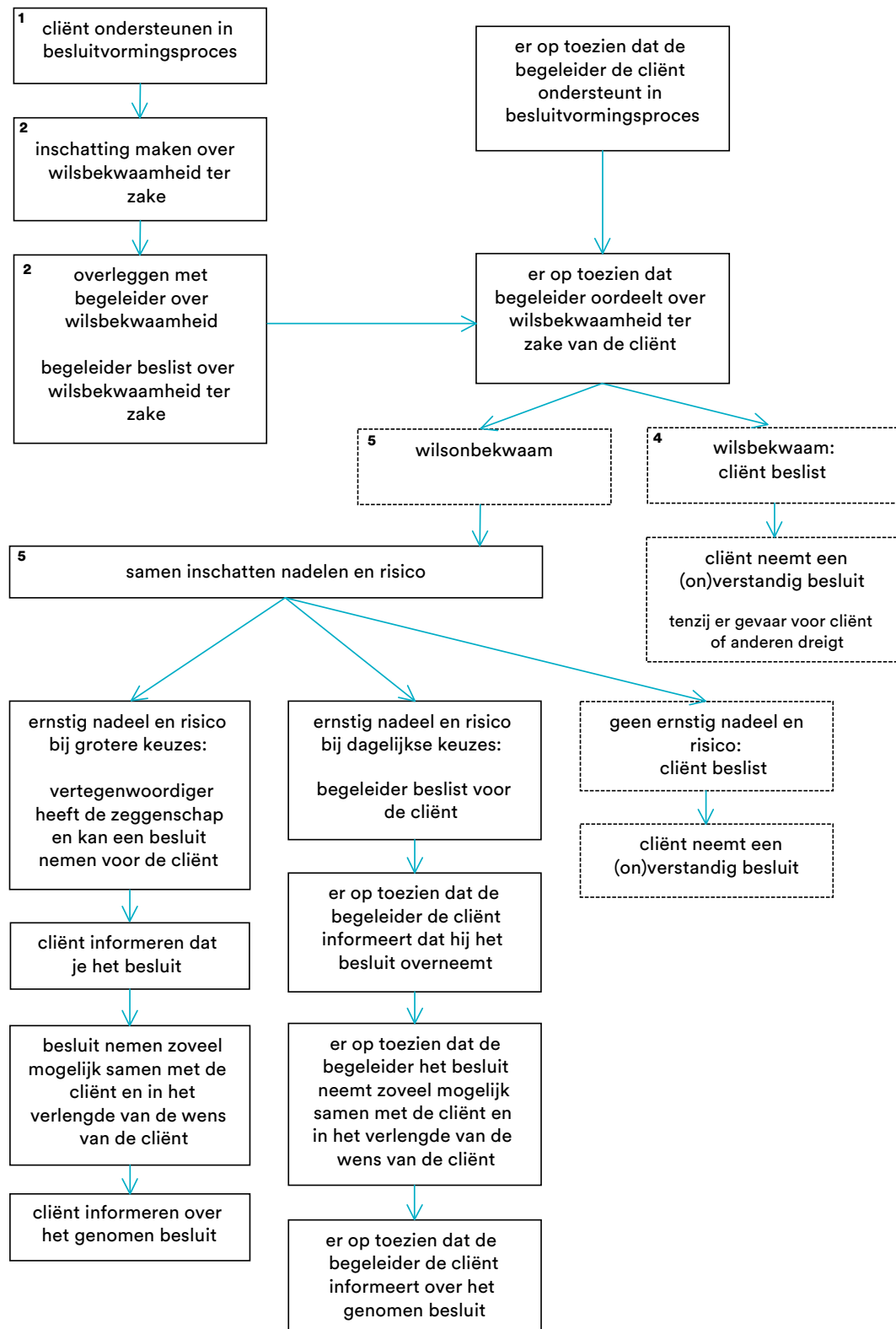
Als het gaat over hoogst persoonlijke beslissingen zoals euthanasie en het opstellen van een levenstestament of testament, mag de vertegenwoordiger niet namens de cliënt beslissen. Deze beslissingen kunnen alleen door de cliënt zelf genomen worden, als de cliënt daartoe niet meer in staat is, kan er dus geen levenstestament, euthanasieverklaring of vergelijkbaar document worden opgesteld. Ook de beslissing voor een vrijwillige opname kan niet door de vertegenwoordiger genomen worden.

Schema

In het schema op de volgende pagina leest u wat de verantwoordelijkheid is van u als vertegenwoordiger bij het ondersteunen van de cliënt bij het nemen van beslissingen, de beoordeling van de wilsonbekwaamheid ter zake van de cliënt en de namens de wilsonbekwame cliënt te nemen besluiten. De verschillende stappen in het proces worden nader toegelicht. De nummers in de blokken verwijzen naar de nummers bij de toelichting op de pagina's na het schema.

De verantwoordelijkheid van de vertegenwoordiger

De verantwoordelijkheid van de vertegenwoordiger

1. Ondersteunen in het besluitvormingsproces

De eerste en misschien wel meest belangrijke taak van de begeleider is de cliënt in het dagelijks leven te ondersteunen bij het nemen van beslissingen. Als vertegenwoordiger ziet u erop toe dat de begeleider dit op een juiste manier doet. Als u ervaart dat de begeleider de cliënt te weinig ondersteunt, of teveel een kant opstuurt, heeft u er alle recht toe vanuit uw verantwoordelijkheid om dit met de begeleider en de cliënt te bespreken.

In veel gevallen, zeker als het gaat om grotere beslissingen, zult u als vertegenwoordiger zelf degene zijn die de cliënt ondersteunt. Belangrijk aandachtspunt daarbij is dat u de cliënt de ruimte laat om zoveel als mogelijk zelf te beslissen.

Dat kan door samen informatie te verzamelen, de informatie zo nodig verder uit te leggen en samen te kijken wat de informatie betekent in de situatie van de cliënt.

er op toezien dat de begeleider de cliënt ondersteunt in besluitvormingsproces

cliënt ondersteunen in besluitvormingsproces

2. Inschatten van wilsbekwaamheid

Door het gesprek met de cliënt, krijgt u inzicht in zijn mogelijkheden om dit besluit weloverwogen te nemen. Bij het inschatten van de wilsbekwaamheid gaat het over de inschatting of de cliënt de voor- en nadelen van de keuze overziet en kan toepassen op zijn eigen situatie.

‘Wilsbekwaamheid betekent dat de cliënt in staat is om op basis van voldoende relevante informatie, afgestemd op zijn begripsvermogen, een beslissing te nemen over een bepaald onderwerp. Hij overziet de aard en de gevolgen van de beslissing.’ (Biesart e.a. 1997)

Het gaat om de inschatting of de cliënt de gevolgen van de keuze begrijpt. De inschatting van wilsbekwaamheid gaat niet over het eindresultaat, het besluit, maar over het proces. Een wilsbekwame keuze is niet hetzelfde als een verstandige keuze. Een wilsbekwame keuze kan zelfs een onverstandige keuze zijn. Het gaat erom dat de cliënt de voor- en de nadelen van de keuze heeft afgewogen, los van de uitkomst van de keuze. Het is een beslissing goed nemen, niet een goede beslissing nemen.

3. Beoordelen wilsbekwaamheid

De verantwoordelijkheid voor het beoordelen van wilsbekwaamheid ligt bij de begeleider. Bij grotere keuzes zal de gedragsdeskundige en/of de arts de wilsbekwaamheid beoordelen.

De beoordeling van wilsbekwaamheid is heel lastig. Het gaat bij dat oordeel niet over wat de meest verstandige keuze is maar over het echt begrijpen van de keuze. Maar hoe beoordeel je of iemand de keuze waar hij voor staat echt overziet? Niemand kan in de toekomst kijken en ook de wilsbekwame cliënt kan niet meer als een inschatting van de gevolgen maken. En hoe vaak gebeurt het niet dat je zelf achteraf ontdekt dat je de nadelen van een keuze toch niet goed onder ogen hebt gezien, dat je dacht dat het voor jou wel mee zou vallen.

Als vertegenwoordiger kijkt u mee met het proces van beoordelen. De verantwoordelijkheid voor het oordeel ligt bij de begeleider.

4. De cliënt is wilsbekwaam en neemt het besluit

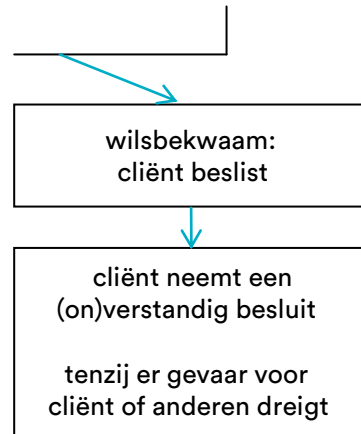
Daar waar de begeleider heeft beoordeeld dat de cliënt wilsbekwaam is, neemt de cliënt de beslissing. De cliënt is zelf verantwoordelijk voor de beslissing. En draagt ook zelf de verantwoordelijkheid voor de gevolgen van de beslissing.

Noch de begeleider, noch u als vertegenwoordiger, bent verantwoordelijk voor de keuze of voor de gevolgen van de keuze. Dat is ook het geval als de cliënt een wettelijk vertegenwoordiger heeft, een curator een mentor of een bewindvoerder. Alleen als het gaat om een keuze over een rechtshandeling: bijvoorbeeld het kopen of verkopen van iets, is de cliënt afhankelijk van zijn curator of bewindvoerder.

Natuurlijk kunt u de wilsbekwame cliënt proberen te beïnvloeden. U kunt hem als het ware verleiden om een verstandige keuze te maken. Tegelijkertijd is het belangrijk dat u zich als vertegenwoordiger realiseert dat de wilsbekwame cliënt het recht heeft om zijn eigen leven te leiden en zijn eigen fouten te maken. De cliënt verdient uw respect voor de keuze die hij heeft gemaakt.

Er zijn twee uitzonderingen die ingrijpen in de keuze rechtvaardigen:

1. Als de cliënt de wet overtreedt, zou u, net als iedere burger, aangifte kunnen doen bij de politie. U heeft niet het recht om zelf in te grijpen, dat recht heeft alleen de politie. U bent daar als vertegenwoordiger niet toe verplicht.
2. Als de wet Bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen (Bopz) van toepassing is, kan de begeleider ingrijpen. Dat ingrijpen is een vorm van vrijheidsbeperking die niet mag worden toegepast dan via de Bopz. Vanaf 1 januari 2020 geldt hiervoor de Wet zorg en dwang (Wzd).

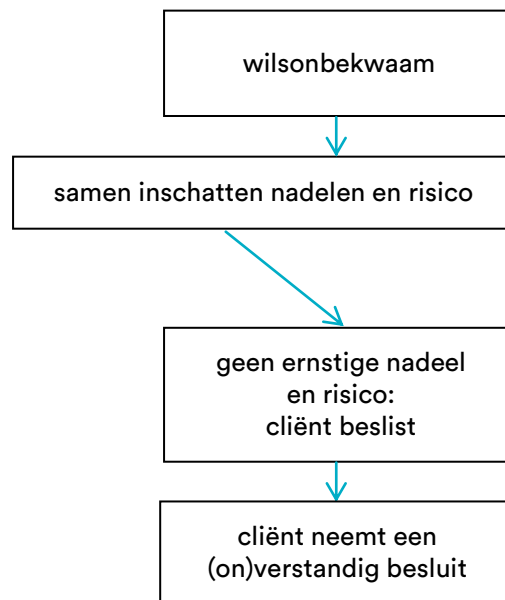
5. De cliënt is wilsonbekwaam voor deze keuze

Daar waar de begeleider constateert dat de cliënt voor een keuze wilsonbekwaam is, is de begeleider verantwoordelijk voor de situatie.

Dat betekent niet dat hij de keuze automatisch bij de cliënt weghaalt. Het is de verantwoordelijkheid van de begeleider om u als vertegenwoordiger te informeren over de situatie.

Samen maken begeleider en vertegenwoordiger een inschatting van het eventuele nadeel of risico van deze keuze voor de cliënt zelf of voor anderen.

Als er geen sprake is van ernstig nadeel of risico, mag de cliënt zelf beslissen, ook al overziet hij de keuze niet helemaal. Het positieve effect van zelf kunnen kiezen, weegt dan zwaarder dan de keuze zelf.

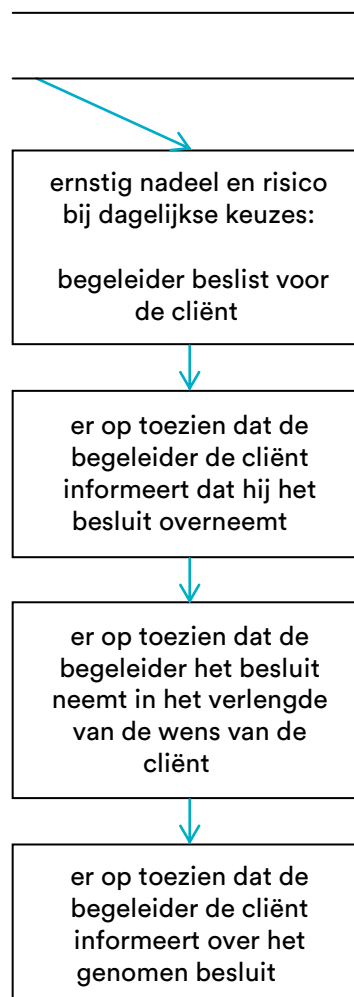

6. Ernstig nadeel of risico bij dagelijkse keuzes

De zeggenschap van de wilsonbekwame cliënt gaat automatisch naar de vertegenwoordiger maar dat betekent in theorie dat de vertegenwoordiger dagelijks meerdere telefoontjes zou kunnen verwachten over allerlei dagelijkse kleine beslissingen (welke kleding, welk broodbeleg, enz.). Daarom spreekt de wet over 'veronderstelde toestemming' als het gaat om dagelijkse keuzes. Het is goed als u samen met de begeleider bekijkt wat er onder veronderstelde toestemming valt en waarover u als vertegenwoordiger zelf wil beslissen namens de cliënt. Afspraken hierover kunnen worden vastgelegd in het ondersteuningsplan.

Dat betekent dat u als vertegenwoordiger er op toeziet dat de begeleider de cliënt informeert als hij een besluit van hem overneemt. Daarnaast let u er op dat de begeleider de dagelijkse keuzes zoveel als mogelijk samen met de cliënt maakt en dat hij het besluit neemt in het verlengde van de wensen van de cliënt.

Als vertegenwoordiger ziet u er ook op toe dat de cliënt, voor zover dat mogelijk is, geïnformeerd wordt over het genomen besluit en de redenen die daaronder liggen.

7. De vertegenwoordiger neemt het besluit namens de cliënt

De verantwoordelijkheid voor de beslissing ligt bij u als vertegenwoordiger. De wet zegt dat de vertegenwoordiger zich op moet stellen als goed vertegenwoordiger.

Dat betekent dat u in het belang van de cliënt moet beslissen en dat u de keuze zoveel mogelijk samen met de cliënt moet maken.

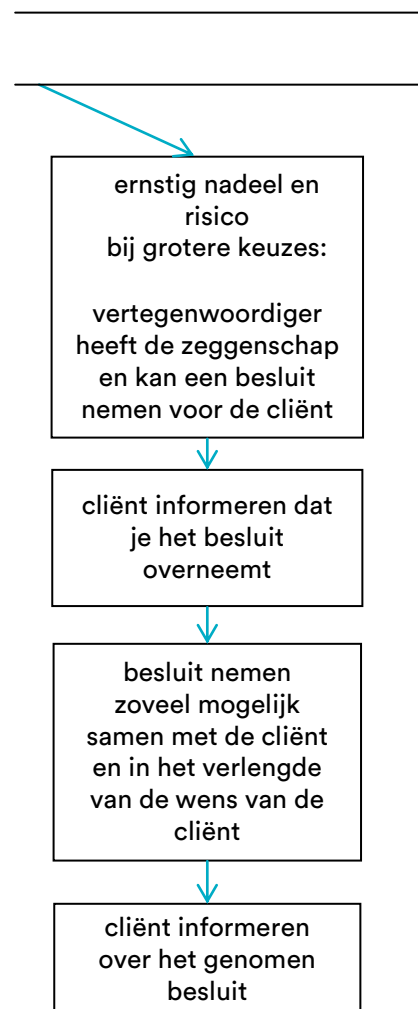
Het besluit moet passen bij de cliënt, dat betekent dat het niet vanzelf het meest verstandige besluit hoeft te zijn. Het moet als het ware het besluit zijn dat de cliënt zelf zou hebben genomen als hij daartoe in staat was geweest.

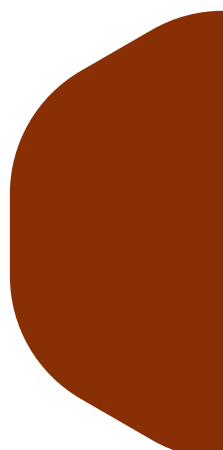
De begeleider heeft hierbij de verantwoordelijkheid om in te schatten of u als vertegenwoordiger de belangen van de cliënt goed behartigt. Als u door uw besluit de belangen van de cliënt schaadt, heeft de begeleider het recht de beslissing van de vertegenwoordiger te overrulen. Met andere woorden, het belang van de cliënt weegt zwaarder dan uw recht als vertegenwoordiger.

Natuurlijk neemt de begeleider het besluit de vertegenwoordiger te overrulen, niet lichtzinnig en gaat hij eerst daarover met u in gesprek.

Daarbij speelt het belang van de cliënt op meerdere niveaus een belangrijke rol. De relatie van de cliënt met zijn vertegenwoordiger, vaak zijn verwant, is in veel gevallen belangrijker dan het nadeel van het besluit dat de vertegenwoordiger namens de cliënt neemt.

Als vertegenwoordiger informeert u de cliënt of vraagt u de begeleider de cliënt te informeren over het voor hem genomen besluit.

Abrona